

Yhteisöllisen yrittäjyyden oppimis- kulttuuri: Muotoilu- etnografinen tutkimus

Lectio Praecursoria

Juha Ruuska

FT (väit. 6.5.2023), lehtori, innovaatio ja yrittäjyys

Jyväskylän ammattikorkeakoulu/JAMK

Master school & Future Factory

juha.ruuska@jamk.fi

Väitöskirjatutkimukseni aiheena on yhteisöllisen yrittäjyyden oppimiskulttuuri ja tutkimuskohteena Tiimiakatemia, erityinen yrittäjyyden tutkintokoulutusohjelma, joka perustettiin vuonna 1993 täällä Jyväskylässä, osana Jyväskylän ammattikorkeakoulua.

Aloittaessani käsillä olevaa tutkimusta minulle oli selvää, että haluan tehdä omanlaiseni, monitieteisen työn erityisestä ilmiöstä. Asetin itselleni ja työleerinomaisen haasteen - halusin paitsi ymmärtää ja kuvata, miten ja minkälaisia identiteettejä ja toimijuutta oppimiskulttuuri tuottaa ja rakentaa, halusin työn olevan kirja, joka oli-

si ymmärrettävä, havainnollinen ja uskottava. Erityisesti minua kiehtoi etnografisen tutkimuksen toteuttaminen, etnografisen kirjoittaminen sekä akateemisten kirjoittamiskonventioiden rikkominen ja popularisoiva autoetnografinen ja omaelämäkerrallinen tyyli. Ensimmäisistä proosallisista kirjoitusversioista tutkimukseni, kirjoittamiseni kuin myös ajatteluni on kehittynyt harppauksin, ei vähiten ohjajieni avustuksella. Tänään, tässä väitöstilaisuudessa voin kuitenkin iloita tietäen

tutkimukseni täyttävän tieteelliset ja tutkimukselliset kriteerit, ja myös siitä, että esitarkastuslausunnossa kirjoitustyyliäni on kutsuttu esseistis-impressionistiseksi - se viestii alkuperäisen tavoitteeni vaikuttaneen lopputulokseen. Tämän lektion tavoitteena on suunnata puheenvuoroni laajemmalle yleisölle, ja siten toivon, että väitöskirjani olisi ymmärrettävä, puhutteleva, uskottava ja hyödyllinen mahdollisimman monelle myös akateemisen yhteisön ulkopuolella. Se on tärkeää myös siksi, että tutkimustietoa voidaan soveltaa yhteiskunnassa.

Lähestyn tutkimuskohdettani etnografisesti, jolla tarkoitetaan yleisesti kansan kuvausta, kirjoitettua representaatiota valitusta kulttuurista. Se on myös osallistuvan havainnoinnin tapa, jolla tutkija ”elää ilmiötä” valitulla *kentällä*, sekä havainnoi ja vuorovaikuttaa tutkittavan kulttuurin kanssa. Usein etnografian tavoitteena, kuten tässäkin työssä, on tuottaa kokonaisvaltainen, *tibeä* kuvaus kulttuurista, tässä tutkimuksessa Tiimiakatemiian yhteisöllisen yrittäjyyden oppimiskulttuurista. Kulttuuria lähestytään tutkimuksessa *elämäntapana* ja *oppimiskulttuurina*, yhtenä mahdollisena tapana oppia yrittäjyyttä ja/tai yrittäjyydestä. Kuvauksessa korostuvat merkityksellisiksi nousseet tulkinnat. Tässä työssä etnografiset äänet tai kirjoitustyylit ovat kolmenlaisia. Jos sallitte käyttää musiikillista metaforaa, ääniä voi ajatella kolmisointuna, jotka soivat tutkimuksessa samanaikaisesti, useimmiten äänet vuorottelevat.

Ensimmäiseksi, kirjoitan autoetnografisesti, sillä etnografiani on myös sisäpiiriläisen, heimolaisen kuvausta, joka pitää sisällään myös omat kokemukseni, positioni kulttuurissa ja tunteeni. On tärkeää tässä yhteydessä kertoa, että olen toiminut Tiimiakatemiassa tiimivalmentaja-

ja-lehtorina vuosina 2012 vuoteen 2020, ja siten myös oma identiteettityöni on sidoksissa ilmiöön. Kuten tutkimuksessa kuvaan, olen kulkenut *going native* -prosessin päinvastaisessa järjestyksessä: kokemuksessani olen kulkenut matkan kulttuurin jäsenestä ja advokaatista kriittiseksi itsenäiseksi tutkijaksi. Toisaalta esitän autoetnografisen kirjoittamisen tuovan etnografiseen tutkimukseen yleisestikin välttämättömän äänen, joka lisää yleisemminkin laadullisen tutkimuksen tulkinallisia tasoja, luotettavuutta ja läpinäkyvyyttä.

Toiseksi, kirjoitan etnografisesti, kriittisesti kuvaten kulttuuria havainnoijan silmin, ja sen jäsenten elämää ja kulttuurisia käytäntöjä osana laajempaa yhteiskunnallista kontekstia. Pitkän kenttätutkimuksen aikana vuosina 2016–2020 olen kerännyt satoja merkintöjä kenttäpäiväkirjaan ja aiemmin myös treenipäiväkirjoihin, sekä toteuttanut oppija- ja valmentajahaastatteluita ja kerännyt autenttisia oppijanarratiiveja oppijoiden oppimiskokemuksista. Lisäksi olen toteuttanut oppijoita osallistavia erityisiä Lego Serious Play -työpajoja, joiden tavoitteena on ollut päästä syvemmälle oppijoiden kokemusmaailmaan. Etnografisen kirjoitusprosessin kiihtyessä ja hermeneuttisen prosessin edetessä, teoreettisten käsitteiden integrointi empiiriseen aineistoon on ollut etnografisen kirjoittamisen ja analyysin ytimessä.

Kolmanneksi, kirjoitan muotoiluetnografisesti, sillä tavoitteenani on tuottaa soveltavia tuloksia sekä esittää aineistoon ja kulttuuriseen ymmärrykseen perustuva oppijalähtöinen yrittäjyyskasvatuksellinen malli, jota voidaan hyödyntää korkeakoulujen tutkinto-ohjelmia suunniteltaessa ja toteutettaessa. Tällä äänellä tavoitellaan yhteyttä yhteiskunnalliseen keskusteluun, sillä näen paitsi nykykulttuu-

rin tutkimuksella olevan paljon annettava tähän, liian usein tutkimusten tulokset jäävät liian kauaksi yhteiskunnallisesta keskustelusta tai työelämästä. Soveltava kulttuurintutkimus ja erityisesti muotoilu- ja muotoilun tutkimus on tieteenalana yhteydessä muotoiluun ja muotoilujatteluun, jossa pyritään ihmislähtöisten käytännöllisten ratkaisujen kehittelyyn. Tämä on myös ollut muotoilu- ja muotoilun tutkimuksen ääneni tiedonintressi, ja siinä yhdistyy myös ammatillinen ja teoreettinen osaamiseni ihmislähtöisten palvelujen kehittäjänä.

Tutkimus kuuluu nykykulttuurin alaan. Nykykulttuurin tutkimusta voidaan ajatella nomadisesti rajoilla kulkevana oppialana, ja niin tämäkin työ on monitieteinen. Se yhdistää lankoja kulttuurintutkimuksen, muotoilun, sosiologian, yrittäjyyden, liiketaloustieteen, organisaatioiden tutkimuksen ja kasvatustieteen välille tuottaessaan kokonaiskuvauksen Tiimiakatemia-oppimiskulttuurista. Työssä tehtävät tulokset, kehittelyt ja teoreettiset yhteydet ovat kuitenkin lähtöisin havainnoista kentältä ja aineistoanalyyseistä, joita tarkastellaan sosiaalisesti konstruotuneina, ja kiinnitetään huomiota siihen, minkälaisiksi merkitykset rakentuvat, ja miten erilaisten käytäntöjen ja rituaalien avulla todellisuutta jatkuvasti tuotetaan ja ylläpidetään. Tutkimuksessa kulttuurin käytäntöjen kuvausta varten on myös kehitetty erityisiä työkaluja, kuten kulttuuririkello-työkalu, jonka avulla kulttuurin erilaisia käytäntöjä voidaan kuvata päivä-, viikko-, kuukausi- ja vuositasolla.

Vaikka etnografisen tutkimuksen tulosten ymmärtäminen vaatii työhön syventymisen kokonaisuudessaan, on syytä pyrkiä myös tässä lektiössä kuvaamaan keskeisiä tuloksia ja johtopäätöksiä. Ensinnäkin tutkimuksessa oppimiskulttuuria kuvataan kolmen näkökulman tai tason avul-

la, jotka muodostavat myös kolme pääluokaa. Tarkoitan yhteisöllisen, tiimin ja yksilöiden tai oppijoiden tason oppimiskulttuurin kuvausta.

Yhteisöllisestä näkökulmasta keskeistä on se, että Tiimiakatemia merkityksellistää itsensä eräänlaisena yrityksenä, yritysmäisenä organisaationa tai oppivana organisaationa, johon tullaan joka aamu töihin. Toiseksi, se tuottaa itsensä Tiimiakatemia-brändin kautta ja vahvasti oppijat tiimiakatemiaalaisina tai tiimiyrittäjinä.

Oppijat pyritään nostamaan yhteisössä erilaisiin vastuullisiin johtotehtäviin, tiimiakatemia-oppimiskulttuurin päälliköiksi ja omien tiimiensä tiimiliidereiksi, joiden avulla opitaan johtamista, ja joiden avulla valmentajat ”johtavat taloa”. Yhteisöllisen oppimiskulttuurin kuvaus on erityisen keskeinen tutkimukselle, sillä kulttuurin käytännöt pyrkivät erityisesti tuottamaan yhteisöllisyyttä ja sosiaalista pääomaa jäsenilleen. Oppimiskulttuuri tuottaa perinteisen koulun ja sen käytännöt kulttuurisena toisena, byrokraattisena, vanhanaisena ja jopa turhana vaiheena matkalla työelämään ja yrittäjyyteen. Akateeminen ja tutkiva oppiminen näyttää rakentuvan tekemällä oppimisen, pragmaattisuuden ja yrittäjyyden vastakohtaksi, ja esimerkiksi opinnäytetyöhön voidaan suhtautua täysin turhana suoritteena - tämä koskee myös liiketoimintasuunnittelun ja taloushallinnon tavanomaisia käytäntöjä, kuten myös opettamista. Opettaminen on kielletty, oppiminen on sallittu. Tiimiakatemiassa ei ole opettajia vaan tiimivalmentajia. Teoria on olemassa vain käytäntöön viemistä ja nopeita kokeiluja varten.

Leikillisuus ja pelillisuus ovat erityinen ja kiinnostava oppimiskulttuurin piirre joka osaltaan liittyy oppijoiden elämämaailmaan liminaaltilassa, jossa ollaan vasta

astumassa ”todelliseen” elämään. Toisaalta leikillisuus ja ludifikaatio voidaan tunnistaa nykykulttuurin ilmiönä yleisemmin, joka liittyy niin opiskelijaelämään, työelämään kuin vapaa-aikaankin. Toisaalta vakavasti suhtauduttaessa yrittäjyydeltä vaaditaan todellisia tekoja ”oikean” liiketoiminnan edistämiseksi, joskin kysymykseksi nousee, miten ja milloin oppiminen, osaamisen kehittyminen ja luova toimijuus on mahdollista. Tiimiakatemia voidaan nähdä pelimetaforan kautta tai ”Tiimiakatemiakuplana”, joka voidaan pelata läpi, eikä tarvitse vielä olla ”oikea” yrittäjä.

Tiimiakatemia sisältää erilaisia pelillisiä elementtejä, rahan ja pisteiden keräämistä - pisteet muuntuvat valmentajan suorittaman opintojen arvioinnin aikana opintopisteiksi ja lopulta tutkinnoksi. Yhteisöllinen kulttuuri ohjaa rahan tekemiseen nopeasti mitä tahansa tarjoamalla, mikä ei tue pitkäjänteistä osaamisen tai erityisten yritysideoiden kehittämistä saati tutkivaa oppimista. Oppijoiden osuuskunnilleen tienaamalla rahalla kustannetaan merkittävässä määrin yhteisöllisyyden tuotantoa: festivaalimaisia yhteisötapahtumia ja yhteisöllisiä matkoja. Tiimiakatemian kulttuurissa tuotetaan runsaasti leikin antropologisia muotoja, kuten festivaalimaisia tapahtumia, rituaaleja ja teatteriesityksiä, joiden erityisenä tavoitteena on tuottaa yhteisöllisyyttä.

Tiimiakatemian kulttuuri pyrkii merkityksellistämään itsensä ”hauskana”, vastakohtana byrokraattien ”pönötykselle”, Tiimiakatemian edustaessa ”innovatiivista” - työtä halutaan tehdä hauskojen tiimikavereiden kanssa, ei pönöttäjien. Hauska työ ja intohimoinen suhtautuminen työhön näyttää sisältävän yhteyden työelämän familistiseen käänteeseen, jonka eetosessa työ paitsi kolonisoi aiemmin

perheeseen liitettyjä merkityksiä ja arvoja puhumattakaan työhön käytettävästä ajasta - intohimo työtä kohtaan johtaa loogisesti tilanteeseen, jossa työhön käytetään enemmän aikaa kuin perheeseen, myös uupumiseen saakka. Perhe voi jopa korvautua kodinomaisella työyhteisöllä. Tässä tapauksessa töissä viihdytään paremmin ja enemmän kuin perheen kanssa - perhe muuttuu työksi ja työ perheeksi. Myös tiimiakatemiassa tiimistä puhutaan ajoittain omana perheenä. Keskeisin yhteisötason ja myös yksilötason käytäntö liittyy ”oman jutun” -löytämiseen, joka voidaan ajatella sekä minä- että me-tekniikkana. Oppimissopimus, jonka kautta oppijat rakentavat identiteettejään ja valmentajat valmentavat löytämään avaimen jokaisen aarrearkkuun, tuottaa 1960-luvun vastakulttuurista ja humanistisesta psykologiasta peräisin olevan uushenkisen kontekstin liittyen etsijyyteen: oman potentiaalın ja polun löytämiseen, sekä vastuun ottamista oman polun rakentamisesta. Tämä yhdistyy nykykulttuurissamme uskonnolliseen ja henkiseen käänteeseen, jota Paul Heelas kutsuu itse-uskonnoksi - kyseessä on subjektiivinen käänne, jossa elämää ohjaavat ulkoisten roolien sijasta yksilön omat kokemukset ja tunteet. Itse-uskonnon alttarina tiimiakatemiassa toimivat parhaimmillaan pyhät tiimin treenit, josta eräs oppija käytti sanaa ”oppimisen temppeleli”. Treeneissä omaa elämäntarinaa, ja täysin itse asetettuja tavoitteita voidaan parhaimmillaan konstruoida yhdessä muiden kanssa. Uushenkisyys yhdistyy Tiimiakatemiassa uusliberaaliin ajatukseen subjektin yrittäjämäisyydestä sekä vapautteen ja vastuuseen omasta elämästä.

Yhteisölliselle ja erityisesti tiimitason oppimiskulttuurille on keskeistä se, että se tukee käytännöllään oppijoiden välisen suhteiden ja ns. puhtaiden suhteiden pitkäjänteistä kehittämistä. Puhtaal-

la suhteella tarkoitetaan suhdetta, joka on olemassa suhdetta itseään varten, ja sitä voidaan verrata nykyaikaisiin, intiimeihin avio- tai ystävyys-suhteisiin, jotka ovat emotionaalisesti latautuneita - tiimin treeneissä erilaisten tunteiden ilmaiseminen ja henkilökohtainen tunnustuksellisuus on yleistä. Tiimiakatemiassa tiimien valmennus perustuu todellisuutta yksinkertaistavaan, kulttuurille puhtaaseen ja pyhään tiimi-ideologiaan ja ajatukseen *huipputiimeistä*. Tämä merkitsee sitä, että tiimin tavoitteet ovat tärkeämpiä kuin yksilöiden tavoitteet, joka puolestaan on ristiriidassa yksilöiden heterogeenisten tavoitteiden kanssa, eikä Tiimiakatemiassa oppimiskulttuuri näin tue oppijoiden erilaisia tavoitteita ja avointa dialogia erilaisista mahdollisista yrittäjyyksistä. Tämä vaikuttaa puolestaan siihen, että usein tiimien tavoitteista muodostuu geneerisiä ja yhteisöohjattuja - useimmiten tiimit tavoittelevat Golden step -tiimipalkintoa tai yhteistä matkaa ulkomaille. Yleisesti ottaen kulttuurinen merkitystuotanto ja käytännöt tukevat ”me ja muut” -asetelman syntymistä ja ylläpitämistä ja toisaalta ajattelun kaventamista myös oppijoiden näkökulmasta.

Yksilönäkökulmasta tutkimuksen keskeisenä tuloksena on erilaisten oppijoiden kuvaaminen kuuden oppijapersoonan, Paulan, Annan, Jimin, Harrin, Johanneksen ja Elinan kautta (heillä on fiktiiviset nimet), jotka toimivat myös muotoilu- etnografisena tuloksena ja niitä tarkastellaan tutkimuksessa myös soveltavina suunnittelutyökaluina, joita voidaan hyödyntää tulevaisuuden yrittäjyyden tutkintokoulutusta suunniteltaessa. Oppijoita kuvattaessa keskeistä on se, että he ovat toisistaan erilaisia oppijoita, joiden tavoitteet ja toimintahorisontit poikkeavat toisistaan. Persoonille on annettu kuvitteelliset nimet, jotta niitä on helpompaa ja ihmis-

lähtöisempää käyttää suunnittelutyökaluina. Paula on suuntautunut yhteisöllisesti tiimiyrittäjyyteen, Anna tekemällä oppimiseen, Harri luovaan unelmointiin ja itsensä toteuttamiseen, Jimi yrittäjyyteen, Johannes kokee oppimishaasteita ja Elina opiskelee yrittäjyyttä.

Tutkimuksen muotoilu- etnografisina tuloksina olen kehittänyt ILOAK-mallin, joka tukee kuuden erilaisen oppijan ja oppijapersoonan tarpeita sekä ratkaisee tutkimuksessa tunnistettuja haasteita, ongelmia ja säilyttää hyviä käytäntöjä oppijoiden, kuten myös oppilaitosten näkökulmasta. Tarkennan että malli on syntynyt tämän tutkimuksen aineiston analyysin ja muotoilu- etnografisen prosessin tuloksena, ja se pyrkii ottamaan huomioon erilaisten oppijapersoonien tarpeet - malli ei ole syntynyt tekemällä kirjallisuuskatsausta yrittäjyyskasvatuksen tai kasvatustieteiden alueella, vaikka myös edellä mainittua tutkimusta arvioidaan, tosin suppeasti työn johtopäätöksissä.

ILOAK tarkoittaa *Integratiivista, Luovaa, Oppijalähtöistä, Avointa ja Kollektiivista* oppimiskulttuuria. Integratiivisen oppimiskokemuksen tulisi yhdistää tietoa ja taitoa, tässä korostan tiedolla akateemista ja kriittistä perinnettä, sillä näin todellisuuden yksinkertaistamista sekä uskomusten tuotantoa kohtaan voidaan luoda etäisyyttä ja seurauksena on monipuolisempi horisontti oppimiselle ja dialogille. Luovalla oppimisella tarkoitan erityisesti oppijan luovan toimijuuden kehittymistä - kykyä toimia, ajatella ja ratkaista ongelmia luovasti. Luovuus yhdistyy tiedon integratiiviseen rakentamiseen. Oppijalähtöisyydellä tarkoitetaan toisaalta oppimisen omistajuuden merkitystä, oppijalähtöistä tavoitteiden asettamista ja henkilökohtaisuutta - toisaalta joustavuutta ja erilaisten oppijoiden tarpeiden huomioi-

mista. Avoimuudella tarkoitetaan erityisesti kulttuurista avoimuutta, joka ei vain tarkoita kaikkien oppijoiden inklusiota, vaan myös avoimuutta moninaisuudelle, monialaisuudelle sekä avoimuutta, uteliaisuutta ja kriittisyyttä erilaista tietoa ja näkökulmia kohtaan. Viides, ILOAK-mallin kulmakivi on kollektiivinen oppiminen, joka esittää yrittäjyyskasvatuksellisen oppimiskulttuurin tarvitsevan avointa, ymmärtävää ja suvaitsevaa kollektiivisuutta ja toistuvia kollektiivisiä käytäntöjä.

Vaikka ILOAK-malli ei tässä vaiheessa pureudu yksityiskohtaisten pedagogisten konseptien kehittelyyn, on sen potentiaalinen konkretisoimiseksi kehitetty fiktiivinen CreatE-koulutusohjelmakonsepti, joka havainnollistaa myös soveltavia jatkotutkimus- ja kehitysmahdollisuuksia. Lisäksi tutkimustyön soveltavana tuloksena on syntynyt ja kehitetty itseohjautuvan oppimisen digitaalinen prototyyppi.

Lopuksi kuitenkin totean, että työn tutkimuskysymykseen, miten ja minkälaisia identiteettejä ja toimijuutta oppimiskulttuuri rakentaa, on saatu vastauksia. Työ ei ole vain tutkimus Tiimiakatemiasta, vaan ilmiön avulla on ollut mahdollista tutkia ilmiötä osana nykykulttuuria. Se on antanut mahdollisuuden paitsi rikkaaseen aineiston keräämiseen, tarkasteluun ja ilmiön kuvaamiseen myös yleisemmin kor-

keakoulutukseen ja työelämään liittyvien hyödyllisten ja soveltavien tulosten kehittelyyn. Tutkimusasetelma on tarkoittanut myös yleisemminkin laadulliseen tutkimukseen kuuluvia rajoitteita, mutta tänään ajattelen jatkumahdollisuuksien olevan rajoitteita suurempia.

Toivon, että käsillä oleva etnografinen tutkimus ja ILOAK-malli vaikuttaisi yrittäjyyskasvatukseen liittyvään keskusteluun ja erityisesti käytännön pedagogiseen suunnitteluun korkeakouluissa. Miksi tämä olisi tärkeää? Tämä on tärkeää siksi, että erilaiset oppijat voisivat jokainen hyötyä julkisesti rahoitetusta, inklusiivisesta ja erilaisuuden sallivasta yrittäjyyskasvatuksellisesta korkeakoulusta. Näin oppijat voisivat kukin rakentaa sellaista osaamista ja suunnan löytämistä, joka tuottaa heille kullekin hyvinvointia, samalla tuottaen paremman, vahvemman, luovemman ja kestävämmän suomalaisen yritteliään yhteiskunnan.

Lähteet

- Ruuska, J. (2023). *Yhteisöllisen yrittäjyyden oppimiskulttuuri. Muotoilu- ja etnografinen tutkimus*. [Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto], JYU dissertations. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-9536-2>
- Väitöstilaisuuden tallenne saatavilla osoitteessa: <https://m3.jyu.fi/jyumv/ohjelmat/hum/musiikin-taiteen-ja-kulttuurin-tutkimuksen-laitos/vaitostilaisuudet/2023/vaitostilaisuus-juha-ruuska>